

Sa'dî'nin *Gülistan* Adlı Eserindeki Öykü İçerikli Hikâyeler

Stories with Homodiegetic Narrators in Saadi's Work *Gulistan*

Nihat DEĞİRMENCİ¹

¹ İstanbul Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: N.D. 0000-0002-7233-0506

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Nihat Değirmenci (Dr. Öğr. Üyesi),
İstanbul Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları
Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
İstanbul, Türkiye
E-posta: nihat.degirmenci@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 29.08.2023
Revizyon Talebi/Revision Requested:
03.09.2023
Son Revizyon/Last Revision Received:
20.09.2023
Kabul/Accepted: 20.09.2023

Atıf/Citation: Degirmenci, Nihat. "Sa'dî'nin *Gülistan* Adlı Eserindeki Öykü İçerikli Hikâyeler." *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 43 (2023), 263-280.
<https://doi.org/10.26650/jos.1351979>

ÖZ

Miladi on üçüncü yüzyılda İran'ın Şiraz şehrinde yaşamış olan Sa'dî, Fars şiirinin en meşhur şairlerindedir. Şair olmasının yanı sıra Farsça kurmaca edebiyatının da önemli temsilcilerindedir. Sa'dî *Gülistan* adlı eserinde çevresinde duyduğu, okuduğu veya kendi başından geçen hikâyeleri aktarmıştır. Bu hikâyelerin bir kısmında ise yazar bir karakter olarak yer almaktadır. Bu durum hikâyelere otobiyografik bir özellik katmaktadır. Bu otobiyografik hikâyeler, Sa'dî'nin düşünce dünyasını ve toplumsal görüşlerini anlamamıza yardımcı olur. Bu çalışmada yazarın *Gülistan* adlı eserindeki otobiyografik özellikte olan bu hikâyeler incelenmiştir. Sa'dî'nin çocukluk dönemine ait hikâyeler ve aile fertlerinden bahsettiği hikâyelerden onun yaşamı hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Bu hikâyelerde yer alan ve toplumsal yaşamı yansıtan öğeler ile dönemin sözü geçen meslekleri ortaya konmuştur. Hikâyelerde onun yolculukları, bulunduğu yerler de konu edilmiştir, çalışmada bu sonuçlar da değerlendirilmiştir. Bir tacirle olan diyalogunu anlattığı hikâyede dönemin ticaretine ilişkin fikir edinmek mümkün olmuştur. Bu hikâyede dönemin ticaret mallarına, ticaretin etkin olduğu ülkelere ve ticaret hacmine dair bilgiler bir tüccarın bakış açısından dile getirilmiştir. Ayrıca Sa'dî'nin yöneticilerle ilişkileri ve yöneticilerle çalışma konusundaki fikirleri, toplumsal sınıflara ilişkin görüşleri gibi iç dünyasını yansıtan hikâyeler de çalışma kapsamında ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Sa'dî, Kurmaca, *Gülistan*, Fars Edebiyatı

ABSTRACT

Saadi lived in the 13th century in the city of Shiraz, Iran and is not only one of the most famous poets of Persian poetry but also a significant representative of Persian fiction literature. In his work *Gulistan* [The Rose Garden], he narrates stories he heard around him, read, or experienced himself. Some of these stories feature the author as a character, adding an autobiographical dimension to the narratives. These stories help one understand Saadi's thoughts and societal views. This study examines the autobiographical stories found in Saadi's *Gulistan*. The stories related to Saadi's childhood provide insights into his family members and early life. These stories also include elements reflecting the societal life and

professions of the time. The stories also highlight Saadi's travels and the places he visited, and this research evaluates these aspects as well. The story where he narrates his dialogue with a merchant allows one to gain insights into the trade practices of that era. This narrative contains details regarding the goods commonly traded during the period from the viewpoint of a merchant. The stories that reflect his interactions with rulers, his thoughts on working with them, and his views on societal classes are also discussed, shedding light on his inner world.

Keywords: Saadi, Fiction, *Gulistan*, Persian Literature

EXTENDED ABSTRACT

Saadi's work *Gulistan* [The Rose Garden] is a work that blends both poetry and prose. This work consists of eight chapters and a preface. Each chapter contains stories focused on a particular theme or topic. The stories are written in prose form and also has poems in between. These poems are generally used to emphasize the emotion and idea the stories want to convey.

Gulistan is one of Saadi's best-known works and has been translated into many languages. André du Rayer's translation into French in 1636 in particular contributed to Saadi's recognition in Europe. Likewise, Adam Olearius' translation into German in 1654 and Stephen Sullivan's translation into English increased the work's influence on European and world literature, thus making Saadi a well-known literary figure in Europe.

Gulistan was translated into Turkish in 1391, and many Turkish translations were made in the years that followed. The commentaries and translations made about the work additionally contributed to it becoming an influential work in Turkish literature.

The stories in the work are usually narrated chronologically over a linear timeline. The narration of the stories is sometimes made in the language of a narrator inside the story and other times in the language of a narrator outside the story. This enriches the work with both prose and poetic language.

Saadi's autobiographical stories reflect different stages of his life and also focus on a variety of topics, such as his relationships with rulers, his experience preaching, his interest in Islamic philosophy, his attitude towards Jews, and his emotional response to the beautiful faces. These autobiographical stories help one understand Saadi's world of thought and social views.

Based on Saadi's work *Gülîstan*, this text deals with the various stories and their contents in detail. This text examines these stories, which provide important information about Saadi's life, thoughts, travels, social life, and various professions. The text draws attention to how Saadi often portrays dervishes in his work in a positive way. Saadi's travels are also stated to be frequently included in these stories, with various regions, cities, and cultures being introduced in this way.

This text also emphasizes how mosques and places of worship have special importance in Saadi's work. Saadi is said to have narrated the events, discussions, and sermons in these places. This shows how central a role religion and worship played in the social life of that period. Saadi's stories are also said to shed light on the professions and social groups of the

period, with different professions and social groups such as traders, guides, jewelers, judges, and even thieves taking part in these stories. This shows how Saadi's work not only has literary value but also contains important information about the social structure and cultural texture of the period.

Saadi did not make much use of female characters in *Gulistan*'s autobiographical stories. He did not include women in his stories apart from a memory of his mother and the daughter of the person who saved him after he'd been captured. The mosque is the most commonly used place in these stories. This undoubtedly indicates how central the mosque was, both in Saadi's life as well as in the social life of the period. These stories were told orally by Muslims rather than Jews. Here, the stories where Saadi talks about Jews emerge alongside negative events. He did not want to be neighbors with them and used very derogatory descriptions for them. In addition, Saadi's cannot be observed to talk about wealth or rich personalities and their characteristics when comparing the rich and the poor. Thus, Saadi's work not only has literary value but also provides important information about the social structure and cultural existence of the period.

In conclusion, *Gulistan* is an important milestone among Saadi's literature. It is considered an important part of both Persian and world literature with its stories and intellectual depths. This work offers readers a rich literary experience as a magnificent combination of both prose and poetry.

Giriş

Sa'dî'nin *Gülîstan* adlı eseri, şiir ve düzyazı karışık olarak yazılmış eserdir. Sekiz bölüm ve bir özsözden oluşmaktadır. Her bölümde, bölüm başlığı ile ilgili hikâyeler yer almaktadır. Bu hikâyeler düzyazı formunda yazılmıştır; fakat yazılar arasında şiirler de yer almaktadır. Bu şiirler anlatılmak istenen konunun özünü içermekte bazen de bir diyalog, şiir olarak geçmektedir. *Gülîstan*'daki bölüm başlıkları şunlardır. 1. Padişahların davranışı 2. Dervişlerin ahlakı 3. Kanaatin üstünlüğü 4. Susmanın fazileti 5. Aşk ve gençlik 6. Güçsüzlük ve yaşlılık 7. Eğitimin etkisi 8. Konuşma adabı.

Gülîstan birçok dile çevrilmiş ve dünya edebiyatında önemli rol oynamıştır. André du Rayer 1636 yılında *Gülîstan*'dan bir seçkiyi Fransızcaya çevirmiş, böylece bu eser Avrupa edebiyatında Sa'dî'nin tanınmasına yol açmıştır. 1654 yılında Adam Olearius Sa'dî'nin eserlerini Almancaya çevirmiştir. Stephen Sullivan da *Gülîstan*'dan bir seçkiyi İngilizceye çevirmiştir.¹ Takip eden yüzyıllarda tercümelemlerin yanı sıra Sa'dî ve eserleri hakkında makaleler de yayınlanmaya başlamıştır, böylece o Avrupa'daki edebiyat çevreleri ve okuyucusu için bilinen edebi bir kişilik olmuştur.

Gülîstan Türkçeye ise Avrupa dillerine çevrilmeden 250 yıl kadar önce, *Gülîstan*'ın yazıldığı tarihten yaklaşık 130 yıl sonra 1391 yılında Kıpçak Türkçesine çevrilmiş² ve o tarihten bu yana yüzyıllar boyunca Türkçeye onlarca çevirisi yapılmıştır. Ayrıca *Gülîstan*'a şerhler de yazılmış, bu şerhler ve çeviriler aracılığıyla eser Türk edebiyatını etkileyen bir yapıt olmuştur. *Gülîstan*'ın Türkçe şerhlerinden, Sudi Efendi'nin şerhi, Türkçeden Farsçaya çevrilmiş³ dolayısıyla bu kez Türkçeden, Fars edebiyatına etki eden bir kaynağa dönüşmüştür.

Gülîstan'da hikâyelerde olaylar kronolojik olarak anlatılmaktadır. Birbiri ardına anlatılan olaylardaki tarihi ardılık bozulmaz, olaylar birbirini takip eder. Örnek olarak aşağıda *Gülîstan*'ın birinci ve yedinci bölümlerindeki iki hikâyenin olay örgüleri özet olarak verilecektir. Bu örneklerde olaylardaki zamanın doğrusal bir şekilde ilerlediği kolayca görülebilir:

“*Padişahların Ahlakı Hakkında*” ki bölümünde (birinci bölüm) yer alan bir hikâyenin olay örgüsü:

Yanımda birkaç kişi vardı
İçlerinden biri uygunsuz hareket yaptı
Yönetici maaşlarımı kesti
Ben aracı olmak için yöneticiye gittim
Yönetici onlara tekrar maaş bağladı.⁴

“*Eğitimin Etkisi Hakkında*” ki bölümünde (yedinci bölüm) yer alan bir hikâyenin olay örgüsü:

1 Emîr İsmail Âzer, *Edebiyât-e İrân der Edebiyât-e Cihân*, (Tahran: Sohen Yayınları, 1387 hş.), 355-366.

2 Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Gülîstan Tercümesi; Kitâb Gülîstan bi'î-Türkî*. (İstanbul: M.E.B Yayınları, 1978), XII.

3 Muhammed Südi, *Şerh-e Südi*, çev. Haydar Hüştünyet ve Ali Ekber Kâzîmî (Tebriiz: Bihterin Yayınları, 1375 hş.)

4 Sa'dî Şîrâzî, *Gülîstan*, haz. Muhammed Ali Forûğî, (Tahran: Kaknus Yayınları, 1388 hş.), 36.

Bir Öğretmen gördüm
 Öğrencilere eziyet ediyordu
 Aileler rahatsız oldular
 Onu kovup başka bir öğretmen getirdiler
 Yeni öğretmen çok yumuşak huyluydu, öğrencilerde disiplin kalmadı
 Eski öğretmeni geri getirdiler
 Ben oradan geçerken eski öğretmeni gördüm.⁵

Sa'dî, hikâyelerini ya öykünün dışında yer alan bir anlatıcının dilinden oluşturmuş veya öyküde yer alan bir ben anlatıcının dilinden yazmıştır. Bu anlatı incelemelerinde sıklıkla birinci şahıs ve üçüncü şahıs anlatısı şeklindeki tanımlanmaktadır. Fakat modern anlatıbilimin kurucu isimlerinden Fransız edebiyat kuramcısı Gerard Genette bu tanımlamayı yeterli görmez. Genette bu kavramlaştırmayı heterodiegetik ve homodiegetik anlatıcı olarak yapar⁶. Anlatıbilimin kurucu isimlerinden olan Genette, bu ikinci tür anlatıcı yani homodiegetik anlatıcı için de iki anlatıcı durumu tanımlaması yapmıştır. Buna öyküde yer alan göre anlatıcı, öykü içinde ya bir kahramandır ve kendi hikayesini anlatmaktadır ve bir gözlemci olarak tanık olduklarını veya tali rol oynadığı olayları aktarmaktadır⁷. Bizim bu çalışmada incelediğimiz hikâyeler homodiegetik anlatıcı kapsamındadır. Çünkü Sa'dî'nin kullandığı anlatı dili, dile hem bizzat bir ana karakter olarak içerisinde yer aldığı hem de gözlem yaptığı şahit olduğu olayları anlatmaktadır.

Gülistan'daki otobiyografik hikâyeler Farsça kurgu dışı (nonfiction) edebiyatın öncü metinlerindedir. Aşağıda bu otobiyografik hikâyelerden bazılarına ait giriş cümleleri verilmiştir. Bu hikâyelerin bir ben anlatıcı, öykünün içinde yer alan bir anlatıcı tarafından yazıldığı kolayca anlaşılmaktadır.

Bir büyüğe sordum....
 Bana emretti ben de şöyle yaptım....
 Hatırlıyorum çocukluğumda...oldu....
 Oğulmuş'un sarayında birini gördüm...
 Bir gece çölde yürüyordum...
 Arkadaşlarımdan birine dedim ki...

Gülistan'daki hikâyelerin yaklaşık dörtte biri otobiyografik hikâyelerden oluşmaktadır. Bu hikâyeler kitabın tüm bölümlerine yayılmıştır. Ayrıca kitabın giriş kısmında *Gülistan*'ı yazmaya nasıl karar verdiğini anlatır. Buna göre yazmayı bırakıp uzlete çekilmişken bir arkadaşının teşvik etmesiyle *Gülistan*'ı yazmaya başlar ve kısa sürede bitirir.⁸

Hasan Mîr Âbidîni'nin ifadesiyle Sa'dî'nin hikâyelerinin anlatıcısı, çokça yolculuk yapan

5 Şîrâzî, *Gülistan*, 130.

6 Gerard Genette, *Anlatının Söylemi*, çev. Ferit Burak Aydar, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020), 243.

7 Genette, *Anlatının Söylemi*, 244.

8 Şîrâzî, *Gülistan*, 13-20.

ve dünya görmüş bir anlatıcıdır.⁹ Duyduğu hikâyeleri, gördüğü olayları ve başından geçenleri edebi yaratıcılık kabiliyetiyle yeniden oluşturmuştur.

Her ne kadar edebî eserler yazılırken meydana geldikleri dönemin sosyal yaşamını yansıtmaya amacı taşımasalar da bu eserlerden yazıldıkları dönem ait veriler çıkarmak mümkündür. Sanat-Edebiyat kuramları kapsamında üzerinde oldukça fazlaca tartışılan “yansıtmaya” kuramında da kuşkusuz sanata yansıyan olgulardan biri yaşamdır. Dolayısıyla edebî eserden yola çıkarak edebî eserin meydana geldiği toplumun sosyolojisi hakkında çıkarımlarda bulunabiliriz. Bu otobiyografik öykülerde ve kurmaca olmayan anlatılar için daha da geçerli olan bir yaklaşımdır. Sa'dî'nin hikâyeleri tecrübe aktarımı olarak da görülebilir. Dolayısıyla yaşanmış veya yaşanması ihtimal dâhilinde olan olaylardan bahsedilmektedir. Her iki durumda da dönemin kültürü, sosyal yaşamı, inançları için kaynak olarak değerlendirilebilir. Bu işlevi ile onun otobiyografik öyküleri için yapılan ve bazı hikâyelerin kendi başından geçip geçmediğine dair tartışmayı¹⁰ göz ardı edebiliriz.

Türkiye’de Sa’dî Şîrâzî ve eserleri hakkında otuzdan fazla yüksek lisans ve doktora tezi yapılmıştır. Bu tezlerin büyük çoğunluğunu oluşturan yirmi üç tanesi tarih boyunca Sa’dî’nin eserlerinin Türkçeye yapılan tercümelere ve şerhlerinin incelendiği çalışmalardır. Bunların dışında; *Bostan* ve *Gülîstan*’a dilbilimsel olarak yaklaşan ve bu iki eserdeki söz dizimini inceleyen bir doktora tezi¹¹, hikâyelerdeki insan tiplerini¹², hükümdarlar ve devlet adamlarını¹³, Kürtçe masallarla karşılaştırması¹⁴, Sa’dî’nin hayatı eserleri ve Türk edebiyatındaki yerini¹⁵ ve hikâyeleri eğitim açısından¹⁶ inceleyen tezler yapılmıştır. Mahmood Yasin Khalaf yüksek lisans tezinde Şeyh Sa’dî Şîrâzî ve Mülemma’at türünü incelemiştir¹⁷. Nesrin Şahidi Zonos tarafından yapılan bir yüksek lisans tezinde ise *Bostan* ve *Gülîstan*’ın bir el yazmasında bulunan minyatürler incelenmiştir.¹⁸ Bu çalışmalardan hiçbirisi çalışma konumuz olan *Gülîstan*’daki otobiyografik hikâyeler üzerine odaklanmamıştır.

9 Hasan Mir Âbidîni, *Der Sitayeş-e Dâstân*, (Tahran: Çeşme Yayınları, 1389 hş.), 11.

10 Kavus Hasanlı, *Şîrâzî Sa’dî; Hayatını ve Sözüünü Yeniden Anlamak*, çev. Elif Namoglu ve Esra Çakar, (İstanbul: Demavend Yayınları, 2017), 9.

11 Nimet Yıldırım, “Sa’dî-yi Şîrâzî’nin *Bostan* ve *Gülîstan*’ında sözdizimi”, (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 1996)

12 Nimet Baykal, “Sa’dî-yi Şîrâzî’nin *Gülîstan* adlı eserinde insan tipleri ve hikâyelerinin tahlili”, (Yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi, 2005)

13 Özkan Dayı, “Sa’dî-yi Şîrâzî’nin Farsça şiirlerinde hükümdarlar ve devlet adamları”, (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 2014)

14 Nimet Baykal, “Sa’dî Şîrâzî’nin *Gülîstan*’ındaki bazı hikâyelere benzeyen Kürtçe masallar”, (Yüksek lisans tezi, Bingöl Üniversitesi, 2017)

15 Gamze Gizem Avcioğlu, “Sa’dî-yi Şîrâzî’nin hayatı, eserleri ve Türk edebiyatındaki yeri”, (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018)

16 Mehmet Necip Ocak, “Sa’dî’nin *Bostan* ve *Gülîstan* adlı eserlerinin eğitim açısından değerlendirilmesi”, (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2001)

17 Mahmood Yasin Khalaf, “Şeyh Sa’dî Şîrâzî ve Mülemma’at türü”, (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 1989)

18 Nesrin Şahidi Zonos, “Sa’dî’nin Tahran *Gülîstan* Müzesinde bulunan *Bostan* ve *Gülîstan* yazma eserlerinin minyatürlerinin incelenmesi”, (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 1994)

Sa'dî ve eserlerini Türkçe bibliyografyasını¹⁹ incelersek, *Gülîstan*'a ilişkin sayıları oldukça fazla olan araştırma makalelerinde benzer bir durum vardır. Yani makalelerin büyük çoğunluğu *Gülîstan*'ın tercüme ve şerhlerini konu edinmiştir. Tercüme ve şerh dışındaki konular da makalelerde araştırma konusu olmuştur. Örneğin Ahmet Sevgi, karşılaştırmalı edebiyat çalışması yaparak Sa'dî'nin Mehmet Akif üzerindeki etkisini çalışmıştır²⁰. Elif Namoğlu²¹ ve Gamze Gizem Avcıoğlu²² gibi araştırmacılar da makalelerinde içerik olarak *Gülîstan*'ı incelemiştirler.

1. *Gülîstan*'daki Otobiyografik Unsurlar

1.1. Yöneticilerle Olan Yakınlığı

Gülîstan'da yer alan hikâyelerden dönemin yöneticileri ile arkadaşlık ilişkileri olduğu ve onlar üzerinde etkili olduğunu anlaşılmaktadır. Kitabın Padişahların Ahlakı adlı birinci bölümünde yer alan bu hikâyede geçim sorunu yaşayan bir arkadaşı sarayda kendisine iş bulunması için aracı olmasını ister. Sa'dî önce sarayda çalışmanın tehlikelerini anlatır ama arkadaşı ısrar edince dileğini yerine getirir.²³ Kendisinden yardım isteyen arkadaşı için dönemin vezirlerinden Şemseddin Muhammed Cuveyni'ye ricada bulunup arkadaşının işe alınmasını sağlar.²⁴

Sa'dî'nin arkadaşlarından bazılarının maaş bağlanmıştı. İçlerinden biri uygunsuz davranınca ileri gelen kişi tarafından maaşları kesilir. Sa'dî arkadaşlarının durumuna üzülür ve tekrar maaş bağlanması için yöneticiyi ziyaret eder, tekrar maaş başlanmasını sağlar.²⁵

1.2. Çocukluk ve Gençlik Dönemine İlişkin Hikâyeler

Bir hikâyesinde sofî biri olduğunu ve gece namazlarına kalktığını anlatır. Babasının yanında gece Kur'an okurken, uyuyanları kınar; fakat babası onun bu davranışını hoş görmez.²⁶

Çocukluğu ve gençlik dönemi ile ilgili olarak Sa'dî hakkında bilgiler içeren hikâyelerden birinde çocukluğunda şeyhi Şemseddin Ebu'l Ferec İbn-i Cevzî'nin kendisine müzik dinlemeyi öğütlediğini; fakat kendisinin gençlik döneminde buna uymadığını anlatır. Bir eğlence meclisinde kötü sesli birini dinleyince müzik dinlemeyi terk eder.²⁷

Zayıflık ve ihtiyarlık başlıklı bölümde Sa'dî annesiyle olan bir anısını anlatıyor. Gençlik

19 Bülent Şığva ve Ebru Özsoy, "Gülîstân Hakkında Türkçe Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1 (2022), 144-179.

20 Ahmet Sevgi, "Mehmet Âkif'te Sâdi Tesîri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5 (1999), 183-194.

21 Elif Çeviker Namoğlu, "Şiîrsel Bir Ahlak Ve Nasihat Kitabı Olarak Bostan Ve Gülîstan'da Kadın", *Nüsha Dergisi*, 50 (2020), 1-24.

22 Gamze Gizem Avcıoğlu, "Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Yolculuklarının "Gülîstân" Eseri Üzerindeki Etkileri", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 40 (2018), 61-72.

23 Şîrâzî, *Gülîstan*, 33.

24 Gulam Huseyn Yusufî, *Gülîstân-e Sa'dî*, (Tahran: Hârezmî Yayınları, 1373 hş.), 272.

25 Şîrâzî, *Gülîstan*, 36.

26 Şîrâzî, *Gülîstan*, 56.

27 Şîrâzî, *Gülîstan*, 61.

cehaletiyle annesine bağırır ve annesi üzülerek bir köşede ağlamaya başlar. Annesi çocukluk günlerinde ondan dolayı çektiği sıkıntıları hatırlatarak yaptığı davranışın yanlış olduğunu söyler.²⁸

Sa'dî'nin çocukluk dönemi ile ilgili hikâyelerden biri de eğitimin etkisi bölümünde geçmektedir. Bu hikâyede Sa'dî büyüklerden birinden ergenlik zamanı hakkında sorduğu ve onun verdiği cevap aktarılır.

Gülîstan'daki bu hikâyeler Sa'dî'nin çocukluğunda dini eğitim aldığını ve ibadetlerine önem verdiğini göstermektedir.

1.3. Dindarlığı ve Dini Konulara İlgisi

Ba'albek Cami'sinde vaaz verdiğini ve cemaatin bundan etkilenmediğini; fakat yoldan geçen bir kişinin vaazından etkilendiğini anlatır.²⁹

İslam Felsefesi ile ilgili olarak büyüklerden birine İhvan-ı Safa'nın ahlakı hakkında soru sordum diye başladığı hikâyede “*Akrabanda din ve takva olmayınca akrabalık bağlarını kesmek daha iyidir*” beytiyle dile getirdiği düşünceye birinin karşı çıkması ile her ikisi de Kur'an'dan delillerle iddialarını güçlendirmeye çalışırlar.³⁰

Eğitimin etkisi bölümündeki bir hikâyede; birine “*en büyük düşmanın senden hiç ayrılmayan (iki yanında bulunan) nefesindir*” hadisinin anlamını sordum diye başlar.³¹

1.4. Yahudilere Karşı Tutumu

Dördüncü bölümdeki bir hikâyede; Sa'dî bir ev satın almak istiyor, evin bulunduğu mahallede oturan bir Yahudi uzun yıllardır orada oturduğunu ve evin kusursuz olduğunu söyleyip evi almasını tavsiye eder. Buna karşılık Sa'dî “*evet der, ev senin komşu olman dışında kusursuz*” diyerek cevap verir. Yahudi'nin evi ile yakın olmayı olumsuz özellik olarak görür ve şu beyti söyler:

خانه ای را که چون تو همسایه است ده درم سیم بد عیار ارز
لکن امیدوار باید بود که پس از مرگ تو هزار ارز

“*Senin komşu olduğun bir ev, sahte on gümüş dirhem eder
Ama umutlu olmak lazım, senin ölümünden sonra bin dirhem olur*”³²

Sa'dî'nin Yahudilere ilişkin düşüncelerini dile getirdiği hikâyelerden biri de Trablus'da esir olarak Yahudilerle çalışmak zorunda bırakıldığı zamanı anlattığı hikâyedir. Bu hikâyede mutsuzluğunu dile getirirken Yahudiler hakkında ‘insan olmayanlar’ sıfatı; yaşadıkları yer için de ‘ahır’ ismini kullanır.³³

28 Şîrâzî, *Gülîstan*, 127.

29 Şîrâzî, *Gülîstan*, 57.

30 Şîrâzî, *Gülîstan*, 75.

31 Şîrâzî, *Gülîstan*, 138.

32 Şîrâzî, *Gülîstan*, 102.

33 Şîrâzî, *Gülîstan*, 68.

قیاس کن که چه حالم بود در این ساعت که در طویله نامردمم ببايد ساخت

“*Şu an halim ne olur kıyasla; ahırda bu insan olmayanlarla uyuşmaya mecburum*”

1.5. Güzel Yüze Karşı Sevgisi

Gülistan'ın Aşk ve Gençlik başlıklı beşinci bölümündeki bir hikâyesinde Sa'dî güzel yüzlü ve güzel sesli gence olan ilgisini, onun beğenmediği bir davranışını görünce ondan ayrıldığını anlatır. Yıllar sonra yüzündeki gençlik güzelliği kaybolmuş olarak geri döndüğünde ona olan ilgisinin yok olduğunu ve onu artık istemediğini anlatır.³⁴

Sirus Şemisa, Sa'dî'nin eserlerinde erkeğin erkeğe ve güzel yüze aşkına örnek olarak *Gülistan*'daki bu hikâyeyi gösterir.³⁵ Güzelliği çekici yapan özelliklerden biri de ses güzelliğidir ki bu hikâyedeki gençten de güzel sesli olarak bahsedilmiştir. Sevgiliye atfedilen 'Yûsufî güzellik, Dâvûdî ses' gibi sıfatlardan onun erkek olduğu anlaşılmaktadır. Türkçeye çoğunlukla 'dilber' olarak çevrilmiştir. Hikmet İlaydın bu hikâyedeki bazı cümleleri ve beyitleri tercüme etmemiş, not olarak buna işaret etmiş; fakat bir gerekçe göstermemiştir.³⁶

Beşinci bölümdeki bir hikâyede bir mahallede güzel yüz peşinde dolaşırken geçenleri aktarır.³⁷ Bir diğerinde ise Kaşgar Camii'nde güzel yüzlü bir çocuk gördüğünü, çocuğun elinde Zemaşeri'nin *Mukaddime-i Nahv* isimli eseri bulunmaktadır. Sa'dî çocukla olan diyaloglarını aktardıktan sonra onun hakkında şu beyitleri yazmıştır:

معلمت همه شوخی و دلبری آموخت جفا و ناز و عتاب و ستمگری آموخت
من آدمی به چنین شکل و قد و خوی و روش ندیده‌ام مگر این شیوه از پری آموخت

“*Öğretmenin sana hep şuh ve dilber olmayı mı öğretti
Cefa, naz, zorbalık ve zulüm mü öğretti
Ben bu şekil, bu boy, bu yürüyüşte kimseyi görmedim
Bu tarzı yoksa peri mi öğretti*”³⁸

Bu beyitler Sa'dî'nin gazellerinden birinde de yer almaktadır.³⁹ İlk beyit gazelin matla' beyti, ikinci beyit de gazelde on birinci beyit olarak geçmektedir.

Yine başka bir hikâyesinde ise gençliğinde bir gence gönül verdiğini fakat onun öldüğünü ve ölümünden sonra aylarca yas tutup mezarının başına gittiğini anlatır.⁴⁰

34 Şîrâzî, *Gülistan*, 110.

35 Sirus Şemisâ, *Şâhidbâzî der Edebiyât-e Fârsî*, (Tahran: Firdevs Yayınları, 1381 hş.), 16.

36 Sa'dî Şîrâzî, *Gülistan*, çev. Hikmet İlaydın (İstanbul: M.E.B Yayınları, 2005), 185.

37 Şîrâzî, *Gülistan*, 114.

38 Şîrâzî, *Gülistan*, 115.

39 Sa'dî Şîrâzî, *Gazelîyât-e Sa'dî*, (Tahran: Kaknus Yayınları, 1389 hş.), 394.

40 Şîrâzî, *Gülistan*, 116.

1.6. Zenginlik ve Yoksulluk Hakkındaki Düşüncesi

Sa'dî *Gülîstan*'ın sekizinci bölümünde bir dervişle daha doğrusu Sa'dî'nin deyişiyle derviş görünüşlü ama dervişlikle ilgisi olmayan biri ile tartışır. Derviş bir topluluk içinde zenginleri eleştirmektedir. Bunu gören Sa'dî tartışmaya girip zengin kişileri savunur ve onların yoksullara üstünlüğünü ispat etmek için deliller sunar.⁴¹ Bu hikâyeye hem Sa'dî'nin düşünceleri hem de dönemin sosyal yaşamı hakkında veri içermektedir. Buna göre:

- Derviş zenginlerin cömert olmadığını, cömertlerde de varlık olmadığını savunur.

کریمان را به دست اندر درم نیست خداوند نعمت را کرم نیست

“Cömert kişilerin elinde para yok, varlık sahipleri ise cömert değil.”

- Buna karşılık Sa'dî'nin verdiği cevaptan onun zenginler tarafından desteklendiği ve finanse edildiğini anlıyoruz.

مرا که پرورده نعمت بزرگانم این سخن سخت آمد

Büyüklerin nimetiyle yetişen bana bu söz ağır geldi

- Yukarıdaki ifadeyi kullanarak söze giren Sa'dî varlık sahibi olanları savunmak için onların fakirleri doyurduğunu, zekât verdiğini, kurban kestiğini söyleyerek dervişe hitaben “*sen sadece iki rekât namaz kılıyorsun onların seviyesine ulaşamazsın*” der.

- Varlık sahibi insanlarda gelecek endişesi olmadığından, iyi beslendiğinden, temiz olduğundan bahseder. Böylece zenginlerin huzurlu bir hayat sürdüğünü ve ibadetleri daha rahat yerine getirebileceğini fakat yoksulun zihninin karnını doyurmakla meşgul olacağından namaz gibi ibadetlerde bile zengin gibi olamayacağını iddia eder.

خداوند مکنتم به حق مشغول پراکنده روزی پراکنده دل

“Zengin, güçlü olan Hak ile meşgul; rızık, geçimi dağınık olanının gönlü de perişan.”

- Bundan sonra Sa'dî sözü oldukça uzatarak yoksulun yoksunluğunun onu suça ve günaha iteceğini, her nimete sahip olduğundan varlıklı ve zengin olanın bunlara sahip olmak için suça ve günaha ihtiyaç duymayacağını iddi eder.

Bu amaçla öne sürdüğü delillerden biri de her gece zenginin istediği sayıda kadınla, kendi deyişiyle ‘*dilberle*’ birlikte olabileceğini, bunun için suça günaha yeltenmeyeceğini öne sürer.

Bu hikâyede üstün olanın kim olduğu ve hangi özelliklere sahip olması gerektiği ile ilgili olarak karşılaştırılan kişiler erkeklerdir. Kadınların birbirlerine üstünlükleri veya erkeklerle karşı üstünlükleri söz konusu edilmez; aksine çok kadına sahip olma bir avantaj olarak anılır.

با گرسنگی قوت پرهیز نماند افلاس عنان از کف تقوا بستاند

“Açlıktan dolayı sakınma gücü kalmaz; Yoksulluk takva dizginini ele geçirir.”

Hikâyenin devamında kadıya giderler, kadı onları ve fikirlerini uzlaştırır.

41 Şîrâzî, *Gülîstan*, 139 vd.

1.7. Bulunduğu Mekânlar/Bölgeler

Oğulmuş'un Sarayı;

Sa'dî Oğulmuş'un sarayındayken bir askerin zeki ve başarılı bir çocuğunu gördüğünü anlatır. Bu çocuk sultanın beğenisini kazanınca yaşlıları tarafından kıskanılır.⁴² Dolayısıyla Sa'dî'nin saraydaki birinin macerasını bilecek kadar orada bulunduğunu söyleyebiliriz. Oğulmuş Azerbaycan Atabekleri tarafından Hindistan, Rey, İsfahan gibi bölgeleri yönetmek üzere atanmış bir komutan olup h.614/m.1217 yılında öldürülmüştür, sarayı Hemedan'da olabilir.⁴³

Şam/Beni Ümeyye Cami'si

Sa'dî birkaç hikâyesinde Şam'da bulunduğundan söz eder. Bu hikâyelerde Şam'daki yaşamı hakkında bilgi kaynağı olabilecek şeyler anlatır. Bunlardan birinde Beni Ümeyye Cami'sinde Yahya peygamber makamında itikâftayken insafsız olmasıyla tanınan Arap hükümdarlarından birinin oraya geldiğini ve dervişlerden dua istediğini anlatır. Sa'dî Fars edebiyatının en meşhur beytini içeren bir şiirle cevap verir⁴⁴.

که در آفرینش ز یک گوهرند
دگر عضوها را نماند قرار
نشاید که نامت نهند آدمی

بنی آدم اعضای یکدیگرند
چو عضوی به درد آورد روزگار
تو کز محنت دیگران بی غمی

*“İnsanoğlu birbirlerinin organları gibidir; Yaratılışları aynı cevherdendir.
Felek bir organa zarar verirse; diğer organlarda da huzur kalmaz.
Başkasının acısını üzülmeyen sana; insan demek yaraşmaz.”*

Sa'dî'nin Şam'daki yaşamı ile ilgili diğer bir hikâyeye ise “*Şam'daki arkadaşlarımdan bıkmıştım...*”⁴⁵ ifadesiyle başlar. Bu ifadeden onun Şam'da uzun süre kaldığını, arkadaşları olduğunu ve onlardan bıkmak kadar bir süre burada yaşadığını düşünebiliriz. Şam'dan Kudüs çöllerine doğru gider burada Hristiyanlara esir düşer ve Halepli bir tanıdığının fidye vermesi ile esaretten kurtulur.

Yaşlı bir adamın ölüm döşeğindeyken Farsça bir şeyler söylemesi üzerine Farsça bilen birini ararlar. Bu sırada Şam camisinde olan Sa'dî adamın yanına gider ve söylediklerini çevresindekiler için Arapçaya çevirir.⁴⁶

Deniz Yolculuğu

Padişahların Ahlakı adlı ilk bölümdeki bir hikâyede Sa'dî bir gemi seyahatinde suya düşen iki kardeşin bir kaptan tarafından kurtarılma hikâyesini anlatır.⁴⁷ Kardeşlerinden birini kurtarırlar ama diğerini kurtaramazlar. Sa'dî yolculuğun nereden başladığı ve hangi yöne doğru

42 Şîrâzî, *Gülîstan*, 26.

43 Hasan Enverî, *Gülîstan-e Sa'dî*, (Tahran: Peyâm-e Nûr Üniversitesi Yayınları, 1372 hş.), 65.

44 Şîrâzî, *Gülîstan*, 29.

45 Şîrâzî, *Gülîstan*, 68.

46 Şîrâzî, *Gülîstan*, 123.

47 Şîrâzî, *Gülîstan*, 114.

olduğu hakkında bilgi vermez. Sadece kurtarılan kardeşin kurtarılmasına öncelik verilmesinin sebebi olarak diğer kardeşin eskiden kaptana zulmetmesi, kurtarılan kardeşin ise kaptana iyilik yapmasını gösterir.

Başka bir hikâyede deniz kıyısında bir derviş gördüğünü yaralı olmasına rağmen bu dervişin şükrettiğini anlatır.⁴⁸

Mekke (Kâbe)/Hicaz

İslam'ın kutsal beldelerine yaptığı seyahatler Sa'dî'nin birçok hikâyesinde geçmektedir. Bunları; Hicaz yolundayken, Mekke yolundayken, Kâbe'deyken, hac yolculuğunda gibi ifadelerle anlatır.

Kâbe'nin eşğine başını koyup başışlanma dileyen bir derviş gördüm diye anlatır.⁴⁹

Bir gece yürüyüşünde Mekke çölünde uykusuzluktan ayakta duramadığını ve deveçiden kendisini bırakıp gitmelerini istediğini anlatır.⁵⁰

Bir zamanlar birkaç gençle beraber Hicaz'a doğru seyahat ettiğini gençlerin şiirler okuduğunu anlatır. Benî Hilâl hurmalığına vardıklarında gençlerin şiirlerinden anlamayan birine rastladıklarını ve onunla olan diyalogo aktarır.⁵¹

Hicaz yolunda hırsızların kervanlarını soyduğunu anlatır. Bu olayda tüccarlar ağlayıp sızlanırken onlarla beraber olan bir derviş parası çalınmasına rağmen sükûnetini korur ve yakınmaz. Çünkü parayı başkası ona sadaka dağıtması için vermiştir ve "*paraya alışıktı olmadığımın etkilenmedim*" diye cevap verir.⁵²

Sa'dî *Gülîstan*'ın yedinci bölümündeki bir hikâyede ise kendisinin de içinde bulunduğu hac kafilesinin yolcuları arasında kavga çıktığını anlatır. O da bu kavgaya katılır. İyice şiddetlenen bu kavgaya karışan Sa'dî'nin kişiliğinin uysal olmadığını düşünebiliriz⁵³.

Dervişlerin Ahlakı adlı ikinci bölümdeki hikayelerden birinde Sa'dî yine Hicaz yolunda geçen bir hikâye anlatır. Kufe kervanından onlara katılan bir derviş yaya ve başı çıplaktır. Deveye binen biri böyle yolculuk etmenin tehlikeli olduğunu söyler; fakat yolda deveye binen yolcu ölür.⁵⁴

Ba'albek Camii/Lübnan

Ba'albek Camii'sinde vaaz verdiğini ve cemaatin bundan etkilenmediğini kendisinin buna üzülmediğini fakat yoldan geçen bir kişinin vaazından etkilendiğini anlatır.⁵⁵

48 Şîrâzî, *Gülîstan*, 59.

49 Şîrâzî, *Gülîstan*, 53.

50 Şîrâzî, *Gülîstan*, 58.

51 Şîrâzî, *Gülîstan*, 65.

52 Şîrâzî, *Gülîstan*, 114.

53 Şîrâzî, *Gülîstan*, 135.

54 Şîrâzî, *Gülîstan*, 60.

55 Şîrâzî, *Gülîstan*, 58.

Nahle-yi Mahmud

Hicaz yolunda konakladıkları yer için Sa'dî; “Nahle-yi Mahmud’a vardığımızda varlıklı olan kişi öldü” der.⁵⁶ Nahle-yi Mahmud Kufe-Mekke arasında hacıların konakladıkları hurmalık bir alandır.

Kudüs

Şam’dan ayrılıp Kudüs’e doğru yola çıkar. Çölde yaşarken esir alınır.⁵⁷

Trablus

Bir hikâyede “*Frenkler beni esir aldı ve Trablus kalesinde çalıştırdılar*” diye anlatır.⁵⁸

Basra;

Basra kuyumcularının toplantısında bir Arap çölde başından geçenleri anlatır, Sa’dî bu olaya şahit olduğunu anlatır.⁵⁹

Kûfe;

Bir defasında Kûfe’de yalınayak kaldığını, ayakkabı alamayacak durumda olduğunu, halinden şikâyet ederken camide ayağı olmayan biriyle karşılaştığını anlatır.⁶⁰

Başka bir hikâyesinde yine Hicaz yolundayken bir yaya bize Kûfe’de katıldı diyerek Kûfe’den söz eder.⁶¹

Kiş Adası;

Kiş adasındayken bir tüccarla sohbetini anlatır.⁶²

Kaşgar Camii (Türkistan)

Bir hikâyede Sultan Muhammed Harzemşah, Hoten, ile barış yapacağı zaman Kaşgar Camii’ne gittiğini anlatır.⁶³

Diyarbakır;

Diyarbakır’da sadece bir oğlu olan, oldukça zengin yaşlı bir adama misafir olduğunu anlatır. Bu yaşlı adam vadide ziyaret edilen ve dilekte bulunulan bir ağaçtan bahseder. Kendisi de yıllarca bu ağaca gidip çocuk sahibi olmayı dilemiştir.⁶⁴

56 Şîrâzî, *Gülîstan*, 60.

57 Şîrâzî, *Gülîstan*, 62.

58 Şîrâzî, *Gülîstan*, 61.

59 Şîrâzî, *Gülîstan*, 86.

60 Şîrâzî, *Gülîstan*, 87.

61 Şîrâzî, *Gülîstan*, 60.

62 Şîrâzî, *Gülîstan*, 88.

63 Şîrâzî, *Gülîstan*, 115.

64 Şîrâzî, *Gülîstan*, 125.

Mağrip/Afrika

Mağrip diyarında öğrencilerine eziyet eden bir öğretmenin hikâyesini anlatır. Bu öğretmen öğrencilere sert davrandığında veliler öğretmeni değiştirirler; fakat yeni öğretmen öğrencilere nazik davrandığı için disiplini sağlayamaz ve eski öğretmeni geri çağırırlar.⁶⁵

Belh/Bamiyan

Eğitimin önemi başlıklı yedinci bölümde Sa'dî Belh'ten Bamiyan'a doğru bir yolculuk hikâyesini anlatmaktadır. Kafileyeye genç ve güçlü fakat tecrübesiz bir delikanlı da katılır. Yazarımız bu gencin tecrübesizliğinden ötürü yoldaki hırsızları görünce gücünü kullanmadığını ve kafilenin mallarını kaybettiğini aktarır.⁶⁶

Sa'dî'nin seyahatleri konusunda araştırmacılar tarafından hep tartışılmıştır. Sa'dî gerçekten bu yerlere gitmiş mi? Yoksa giden birinden duyduğu şeyleri mi anlatmaktadır? Muhtemelen Bağdat, Şam ve Hicaz gibi bazı yerlere gitmiştir.⁶⁷ Fakat bunlardan bağımsız olarak bu hikâyelerde bizim dikkate aldığımız yön, deneyimlenmemiş bir yaşamdan bahsetse de döneme ait mümkün olan, ihtimal dahilinde olan bir olaydan bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu hikâyeler o dönemin, yerin veya mekânın özellikleri hakkında bize fikir verebilecek öğeler taşımaktadır. Örneğin bu son hikâyede Sa'dî Belh veya Bamiyan'a gitmemiş olsa bile bu yerlere kafilelerle seyahat edildiğini, yollarda hırsızlık tehlikesi olduğunu ve o dönemde kafiledekilerin mallarını kaybetme tehlikesi ile yüz yüze kaldıkları sonucuna ulaşabilir. Bu açıdan Sa'dî'nin yolculukları hakkında zaten var olan bir tartışma burada tekrar edilmemiştir.

2. Toplumsal Yaşam***Ticaret***

Gülîstan'ın Kanaatin Faziletine Dair başlıklı üçüncü bölümünde Sa'dî bir tacirle olan konuşmasını aktarır. Bu tacirin ticaretiyle ilgili anlattıklarından dönemin iş adamlarının alışveriş yaptığı ülkeler hakkında fikir sahibi oluruz. Buna göre bu tüccar Kiş adasından Çin'e, Hindistan'dan Halep'e, Akdeniz'den Yemen'e, İskenderiye'ye kadar ürün götürüp getirmektedir. Ticaret malları da kükürt, Çin porselenleri, ipek, çelik, cam gibi ürünlerdir.⁶⁸

Eğlence

Sadece müzikli toplantılarda çalgıcı dinlenmesinden bahsedilmiştir.⁶⁹ Bu meclislerde el çırpılır, bazıları sarhoş olur, çalgıcılar para toplar. Sa'dî şeyhinin kendisine müzik dinlememesini öğütlediğini söyler.

65 Şîrâzî, *Gülîstan*, 130.

66 Şîrâzî, *Gülîstan*, 114.

67 Homa Katouzian, *Sa'dî: Hayatın ve Tutkunun Şairi*, çev. İsmail Hakkı Yılmaz, (İstanbul: Vakıfbank Yayınları, 2020), 28-32.

68 Şîrâzî, *Gülîstan*, 88-89.

69 Şîrâzî, *Gülîstan*, 60-61.

Yöneticilerle İlişkiler

Aracı olmadan yöneticilere ulaşamaz, Sa'dî bir yöneticiyi ziyareti sırasında kapıcısının izin vermemesi üzerine aşağıdaki şiiri söyler:⁷⁰

بی وسیلت مگرد پیرامن
این گریبانش گیرد آن دامن

در میر و وزیر و سلطان را
سگ و دربان چو یافتند غریب

*“Aracı olmadan emîrin, vezîrin, sultanın çevresinde dolaşma
Köpekle kapıcıları bir görünce, biri yakasına diğeri eteğine yapışır.”*

Daha önce belirttiği gibi Sa'dî'nin yöneticilerle iyi ilişkileri vardır. Hatta ondan öğüt de almaktadırlar.⁷¹ Ayrıca Sa'dî zor durumda kalan arkadaşına yardım için hükümdardan yardım ister ve hükümdar arkadaşına iş verir. Buna göre o dönemde yöneticiler ile kişisel dostlukların eleman istihdamında etkili olduğu sonucu çıkarılabilir.⁷²

Derviş ve Hacılar

Dervişlerin geçimi için onlara maaş bağlanmışır.⁷³ Hacıların sağlıklı bir şekilde döndüklerine dair haber ulaşınca melikler suçluların bir kısmını affediyorlar.⁷⁴

Seyahat

Birçok hikâyede Sa'dî seyahatlerini anlatır. Sa'dî bu seyahatlerini bazı hikayelerinde kervanlarla beraber yaptığını dile getiriyor.⁷⁵ Çölde yapılan yolculuklar geceden sabaha kadar olabilmektedir.⁷⁶ Bunun yanı sıra gemiyle seyahat ettiğini ve binek hayvanı olarak Arap atını zikretmektedir.⁷⁷

Esir Alma

Sa'dî Şam'dan çıktığında yolda esir alındığını anlatır. Çalışmaya zorlanan Sa'dî'yi Frenklerin elinden Halepli bir tanıdığı on dinar vererek kurtarır.⁷⁸

Bilginin Dolaşımı

Kaşgar Cami'sinde gördüğü çocuk Sa'dî ve şiiirlerinden haberdardır ve ona kendisini sorar. Ayrıca çocuk ders kitabı olarak Zemaşeri'nin nahiv ile ilgili bir eserini okumaktadır.⁷⁹ Bu hikâye o dönemde bilginin ve kültürün yayılma hızını göstermektedir. Yani henüz şair yaşıyorken şiiirleri başka ülkelere yayılmıştır.

70 Şîrâzî, *Gülîstan*, 36.

71 Şîrâzî, *Gülîstan*, 29.

72 Şîrâzî, *Gülîstan*, 33.

73 Şîrâzî, *Gülîstan*, 36.

74 Şîrâzî, *Gülîstan*, 33.

75 Şîrâzî, *Gülîstan*, 60.

76 Şîrâzî, *Gülîstan*, 65.

77 Şîrâzî, *Gülîstan*, 90.

78 Şîrâzî, *Gülîstan*, 68.

79 Şîrâzî, *Gülîstan*, 115.

Hastalık Tedavisi

Bir hikâyesinde hasta yaşlı bir adama sandal ağacının yaprağından ilaç sürüldüğünü anlatıyor. Ayrıca yaşlı adam doktor istemediği için kendisine ne ilacın ne de efsun (dua) etki etmez, diyor.⁸⁰

Mezar ve Mezar Taşı

Yedinci bölüm olan eğitimin etkisi adlı bölümde zengin bir kişinin çocuğu ile bir yoksulun çocuğunun babalarının mezarları hakkındaki konuşmalarına yer verilmiştir. Zengin çocuğu babasının mezarının özelliklerini sayarak bunlarla övünür. Buna göre; Zengin mezarı, taş yapı, üzerine mavi renkli çinilerle kaplanmış, yazıtı renkli ve mermer döşelidir. Fakir kişinin mezarı ise iki tuğla ve arasında topraktan oluşmaktadır.⁸¹

Ayrıca keten ve ipekten yapılan ve başa sarılan bir kumaştan bahsedilmiştir. Dönemin yiyecekleri hikayelerde neredeyse hiç kullanılmamıştır. Sadece bir hikâyede haşlanmış buğdaydan bahsedilmektedir.⁸²

3. Meslekler/İşler/Toplumsal Gruplar

Sa'dî'nin *Gülîstan*'da en fazla bahsettiği toplumsal grup dervişlerdir. Dervişler Sa'dî'nin anlatısında çoğunlukla olumlu tiplerdir. Fakat bazen derviş kılıklı gibi nitelendirmelerle olumsuz olarak bahsetmiştir. Bunlara geçimleri için yöneticilerin maaş bağladığından da bahseder.⁸³ Kendilerine güvenilmektedir. Öyle ki bir hikâyede Sa'dî bir yolculuk sırasında hırsızın derviş kılığına girdiğini ve bu yöntemle yolcuları aldattığı bir olayı anlatır.⁸⁴

Ayrıca; tacir, kılavuz/rehber, kuyumcu, yargıç, hâkîm/yönetici, gece bekçisi, derbân (kapıcı, özel kalem), gemici, çalgıcı (mutrib, kopuzcu), haramî/haydut, hırsız; fasık, fahişe, çırpıcı, müezzin, deveci, öğretmen, dilenci ve vezir (sâhib-i dîvân) gibi meslekler ve işler bu hikâyelerde kullanılmıştır.

Gülîstan'da vezir anlamında kullanılan 'sâhib-i dîvân' ile kimin kastedildiği belirtilmemiştir. Fakat Sa'dî'nin kasidelerinde bu sıfat tek başına kullanıldığı gibi Allaaddin Atamelik Cuveynî, Şemseddin Muhammed Cuveynî gibi tarihi kişilikler için de kullanılmıştır.⁸⁵

Sonuç

Bu çalışmada Sa'dî'nin *Gülîstan* adlı kitabındaki hikâyeler incelenmiş ve Sa'dî hakkında ve yaşadığı dönem hakkında kullanılabilecek öğeler değerlendirilmiştir. *Gülîstan*'ın otobiyografik özelliği olan hikayelerinde kadın karakterini fazla kullanılmamıştır. Sa'dî annesiyle olan bir

80 Şîrâzî, *Gülîstan*, 123.

81 Şîrâzî, *Gülîstan*, 138.

82 Şîrâzî, *Gülîstan*, 86.

83 Şîrâzî, *Gülîstan*, 36.

84 Şîrâzî, *Gülîstan*, 54.

85 Sa'dî Şîrâzî, *Külliyat*, haz. Muhammed Ali Forûğî (Tahran: Nigâh Yayınları, 1378 hş.), 788, 808, 833.

hatırası ve esir düştükten sonra kendisine kurtaran kişinin kızı dışında hikayelerinde kadınlara yer vermemiştir. Ayrıca zengin-fakir tartışmasıyla ilgili hikâyede ve Mağrip'te bir öğretmenle ilgili hikâyede kızlardan sadece bahseder. Cami bu hikayelerde en fazla kullanılan mekandır. Sa'dî Kaşgar, Kûfe, Şam, Ba'albek camisi gibi ibadethanelerde geçen anılarına bu anlatılarda yer vermiştir. Sa'dî buralarda bulunduğundan, vaaz verdiğiinden, tartıştığından bahsetmektedir. Kuşkusuz bu durum caminin hem Sa'dî'nin yaşamında hem de dönemin toplumsal yaşamındaki merkezi durumuna işaret etmektedir. Bu hikayelerde Müslümanlar dışında Yahudiler söz konusu edilmiştir. Burada Sa'dî Yahudiler hakkında olumsuz düşünceler dile getirdiği hikayeler anlatmıştır. Onlara komşu olmak istememiş onlar hakkında oldukça aşağılayıcı tanımlama kullanmıştır. Bunun yanı sıra zengin ve fakir kıyaslamasında, Sa'dî'nin çok açık bir şekilde zenginliği ve zengin kişileri desteklediğini ve onlar hakkındaki olumlu düşüncelerini görürüz. Böylece, Sa'dî'nin eserinin sadece edebi bir değer taşımadığını, aynı zamanda dönemin toplum yapısı ve kültürel dokusu hakkında da önemli bilgiler içerdiği görülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Âbidîni, Hasan Mîr. *Der Sitayeş-e Dâstân*. Tahran: Çeşme Yayınları, 1389 hş.
- Avcıoğlu, Gamze Gizem. "Sa'dî-yi Şîrâzî'nin hayatı, eserleri ve Türk edebiyatındaki yeri". Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, 2018.
- Avcıoğlu, Gamze Gizem. "Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Yolculuklarının "Gülîstân" Eseri Üzerindeki Etkileri". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 40 (2018): 61-72.
- Âzer, Emir İsmail. *Edebiyât-e İrân der Edebiyât-e Cihân*. Tahran: Sohen Yayınları, 1387 hş.
- Baykal, Nimet. "Sa'dî-yi Şîrazi'nin Gülîstan adlı eserinde insan tipleri ve hikayelerinin tahlili". Yüksek lisans tezi. Dicle Üniversitesi, 2005.
- Baykal, Nimet. "Sa'dî Şîrâzî'nin Gülîstan'ındaki bazı hikayelere benzeyen Kürtçe masallar". Yüksek lisans tezi. Bingöl Üniversitesi, 2017.
- Çeviker Namoğlu, Elif. "Şiirsel Bir Ahlak ve Nasihat Kitabı Olarak Bostan ve Gülîstan'da Kadın". *Nüşa Dergisi*. 50 (2020): 1-24.
- Dayı, Özkan. "Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Farsça şiirlerinde hükümdarlar ve devlet adamları". Yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi, 2014.
- Enverî, Hasan. *Gülîstan-e Sa'dî*. Tahran: Peyâm-e Nûr Üniversitesi Yayınları, 1372 hş.
- Genette, Gerard. *Anlatının Söylemi*. Çeviren Ferit Burak Aydar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Hasanlı, Kavus. *Şirazlı Sa'dî; Hayatını ve Sözüünü Yeniden Anlamak*. Çevirenler Elif Namoğlu ve Esra Çakar.

- İstanbul: Demavend Yayınları, 2017.
- Khalaf, Mahmood Yasin. "Şeyh Sa'dî Şirazi ve Mülemma'at türü". Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, 1989.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi. *Gülîstan Tercümesi (Kitâb Gülîtan bi't-türki)*. İstanbul: M.E.B Yayınları, 1978.
- Katouzian, Homa. *Sa'dî: Hayatın ve Tutkunun Şairi*. Çeviren İsmail Hakkı Yılmaz. İstanbul: Vakıfbank Yayınları, 2020.
- Ocak, Mehmet Necip. "Sa'dî'nin Bostan ve Gülîstan adlı eserlerinin eğitim açısından değerlendirilmesi". Yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, 2001.
- Sevgi, Ahmet. "Mehmet Âkîf'te Sa'dî Tesiri". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 5 (1999): 183-194.
- Şîrâzî, Sa'dî. *Külliyat*. Hazırlayan Muhammed Ali Forûğî Tahran: Nigah Yayınları, 1378 hş.
- Sûdî, Muhammed. *Şerh-e Sûdî*. Çevirenler Haydar Hûştıynet ve Ali Ekber Kâzımî. Tebriz: Bihterin Yayınları, 1375 hş.
- Şemîsâ, Sîrûs. *Şâhidbâzî der Edebiyât-e Fârsî*. Tahran: Firdevs Yayınları, 1381 hş.
- Şığva, Bülent ve Özsoy, Ebru. "Gülîstân Hakkında Türkçe Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 5 (2022):144-179.
- Şîrâzî, Sa'dî. *Gülîstan*. Hazırlayan Muhammed Ali Forûğî. Tahran: Kaknus Yayınları, 1388 hş.
- Şîrâzî, Sa'dî. *Gazeliyât*. Hazırlayan Muhammed Ali Forûğî. Tahran: Kaknus Yayınları, 1389 hş.
- Şîrâzî, Sa'dî. *Gülîstan*. Çeviren Hikmet İlaydın, İstanbul: M.E.B Yayınları, 2005.
- Yusuflî, Gulamhuseyn. *Gulîstân-e Sa'dî*. Tahran: Hârezmî. Yayınları, 1373 hş.
- Zonos, Nesrin Şahidi. "Sa'dî'nin Tahran Gülîstan Müzesinde bulunan Bustan ve Gülîstan yazma eserlerinin minyatürlerinin incelenmesi". Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, 1994.